

А/респ
Г-12

Азәрбајҹан Республїкасы Тәһсил Назирлији
М.Ә.Рәсулзадә адына Бақы Дөвләт Университети

Әлҹазмасы һүгүгунда

Гәфәров

ГӘФӘРОВ МИДЬӘД СЕЛИДӘМӘД оғлу

**АЗӘРБАЈҹАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЧИНАЈӘТ
ПРОСЕСИНДӘ МҮСТӘНТИГ ТӘРӘФИНДӘН
МҮТТӘБИМИН ҺҮГУГЛАРЫ ВӘ ГАНУНИ
МӘНАФЕЛИНИН ТӘ'МИН ЕДИЛМӘСИ**

Ихтисас 12.00.09- Чинајәт просеси, криминалистика вә мәһкәмә экспертизасы

Һүгүг елмләри намизәди алимлик дәрәҹәси алмаг үчүн тәғдим олунмуш
диссертасијанын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бақы - 1999

ХФ

Диссертасија иши М.Ә.Рәсулзаде адына БДУ-нун
чинајәт просеси кафедрасында јеринә јетирилмишдир.

Елми рәһбәр:

код экземпляра

39382

Ғәсми оппонентләр:

Һүгүг елмләри доктору,
профессор **Ч.Б.МӨВСҮМОВ**

Һүгүг елмләри доктору
М.Ә.ЧӘФӘРГУЛИЈЕВ
Һүгүг елмләри намизәди
Н.И.ИБРАҒИМОВ

Апарычы тәшкилат: Азәрбајчан республикасы Дахили
Ишләр Назирлијинин Полис Академијасы

Намизәдлик диссертасијасынын мүдафиәсини кечир-
мәк үчүн јарадылмыш Б/Н 054.03 Бирдәфәлик Иҗтисас-
лашдырылмыш шуранын ичласы "08" "октябр" "1999-чи ил тарихдә саат "11" -дә **М.Ә.Рәсулзаде** адына
БДУ-нун 9-чу мәртәбәсиндә **Чинајәт просеси** кафедрасында кечириләчәк.

Inv. № **7702**

Үнван: 370145. Бакы шәһәри, З.Хәлилов күчәси 23.

Диссертасија илә М.Ә.Рәсулзаде адына БДУ-нун
китабханасында таныш олмаг олар.

Автореферат "04" "сентябр" 1999-чи илдә көндәрил-
мишдир.

Бирд
Шур
Һүгү

7702

ИШИН ҮМУМИ СӘЧИЛӘСИ

Тәдигат мөвзусунун актуаллыгы. Сон иләр республикада баш вермиш дәрин социал-игтисади дәжишикликләр һүгүг системинә дә өз әсаслы тә'сирини кәстәрмишдир. Там ајдын олмушдур ки, һүгүги ислаһатлар апарылмадан, о чүмләдән, чинајәт-мүһакимә ичраатыны тәкмилләшдирмәдән һүгүги дәвләт гурмаг вәзифәсинин јеринә јетирилмәси мүмкүн дејилдир.

Һүгүги дәвләтин гурулмасы вә чинајәт мүһакимә үсулунун демократик әсасларынын инкишафы үмуми-бәшәри дәјәрләрин вә демәли, чинајәт просеси даирәсинә чәлб едилмиш вәтәндашларын малик олдуғлары һүгүг вә гануни мәнәфејин мүдафиәсинин өн плана чәкилмәсини нәзәр-дә тутур. Бундан башга чинајәткарлыға гаршы мүбаризә мәсәләси чәмиј-јәтимиз гаршысында дуран ән кәскин социал проблемләрдән бири олараг галмагдадыр.

Азәрбајчан Республикасы һүгүг мүһафизә органлары тәрәфиндән ганунчулуға әмәл едилмәси вә чинајәткарлыға гаршы мүбаризәнин күчлән-дирилмәси мәсәләләри Республика рәһбәрлијинин даим дигтәт мәркә-зиндә олмушдур. Буна мисал олараг Азәрбајчан Республикасы Президентинин 9 август 1994-чү ил тарихли "Чинајәткарлыға гаршы мүбаризәнин күчләндирилмәси, ганунчулуғун вә һүгүг гәјдаларынын мөһкәмлән-дирилмәси тәдбирләри һаггында"¹ фәрманыны кәстәрмәк олар.

Һәмин фәрмандан көрүнүр ки, республикада криминокен вәзијјәтин кәркинләшмәси истинтаг органларынын ишинин даһа да тәкмилләшдирил-мәси вә онларын фәалијјәтини низама салан ганунверичилијин јени әсаслар үзәриндә кенишләндирилмәси кими мүһүм вәзифәләр ортаја чыхарыр.

Һазырда республикамызда истинтаг просесинин, оптималлашдырыл-масы, еләчә дә, чинајәт тә'гибинә мә"руз галмыш шәхсләрин һүгүги вәзијјәтинин тәкмилләшдирилмәси јолларыны мүәјјән етмәјә јөнәлмиш

¹ Бах. "Халг" гәзети, 10 август 1994-чү ил.

7

elmi тэдигатлара зәрури еhtiяч јаранмышдыр. Башга сөзлә десәк, әдаләт мүһакимәсинин мөнафејиндә өз әксини тапан вә тәгсирли шәхсләрин мәс'улијјәтә чөлб олунмасыны тәләб едән, ејни заманда чинајәт просесиндә иштирак едән шәхсләрин һүгуглары вә мөнафејинин горунмасыны тә'мин етмәјә јөнәлән тәдбирләрин дүзкүн әлагәләндирилмәси мүасир шәраитдә дә мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Бунунла әлагәдар олараг, чинајәт мәс'улијјәтинә чөлб едилмиш шәхсләрин һүгуги статусунун дәгиг мүәјјәнләшдирилмәси, һүгуг мүһафизә органлары ишчиләринин мөвчуд һүгуг вә мөнафејинин әсаслы сурәтдә низама салынмасы күнүн зәрури тәләбатыдыр.

Сон илләрдә мүстәгил Азәрбајчан дәвләтиндә һүгуги ислаһат просеси кетдикчә сүр'әтләнмәкдәдир. Бу бахымдан республиканын чинајәт-просессуал ганунверичилијиндә едилмиш дәјишикликләр дә дигтәти чөлб едир. Лакин бу сәһәдә бир сыра чатышмазлыглар да мүшаһидә олунур. Һәр шәјдән әввәл бу сәһәдә гәбул едилмиш норматив актларын дүзкүн әлагәләндирилмәмәси, ејни мәсәләнин һәммин актларда мүхтәлиф чүр низама салынмасыны гејд етмәк лазымдыр ки, бу да бә'зән һүгуг мүһафизә органларынын ишчиләри тәрәфиндән вәтәндашларын һүгуглары вә гануни мөнафејинин тә'мин олунмасында негатив һалларын ортаја чыхмасына сәбәб олур. Бу мө'нада мүтгәһимин һүгуглары вә гануни мөнафејинин тә'мин едилмәсинин бир сыра проблем мәсәләләринин һәлл едилмәси зәрурәти ортаја чыхыр. Бу мүддәә Азәрбајчан Республикасы Президентинин 22 феврал 1998-чи ил тарихли "Инсан вә вәтәндаш һүгугларынын азадлыгларынын тә'мин едилмәси сәһәсиндә тәдбирләр һагтында" фәрманы илә нәинки сәсләшир, һәтта принцип е'тибарилә ондан ирәли кәлир. Она кәрә ки, һәммин фәрманда һәр бир шәхсин һәјатында вә чөмијјәтдә инсан һүгугларынын реаллыға чеврилмәси амалы Азәрбајчан дәвләтчилијинин әсас принципи кими мүәјјән едилир. Президент тәрәфиндән Азәрбајчан Республикасынын Милли Мәчлисинә тәклиф едилир ки, инсан һүгугларынын мүдафиәсинә даир дәвләт програмынын ләјиһәси һазырлансын. Бундан башга һәммин фәрманда инсан һүгугларынын горунмасы сәһәсиндә һүгуги меха-

низмләрин тәкмилләшдирилмәси тәләби мүнүм тәләб кими ирәли сүрүлүр.

Мүттәһимин һүтуғлары вә гануни мөнафежинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәси проблеми чинајәт-просессуал һүтуғ елминин бир чох көркәмли нүмајәндәләринин тәдгигат объекти олмушдур. Лакин һәмин тәдгигатларын әксәријјәти кечмиш ССРИ-нин мөвчуд олдуғу дөврдә гүввәдә олан ганунверичилијин әсасында апарылмыш вә тәбики, сон илләр ССРИ мөканында баш вермиш көклү дәјишикликләр нәтичәсиндә, мүстәгиллик јолуна гәдәм гојмуш вә уғурла һүтуғи дөвләт гурмагда олан Азәрбајчан Республикасынын чинајәт мүнәкимә ичрааты үсулунда сәмәрәли сурәтдә тәтбиг едилә билмәз. Бундан әләвә чинајәт просессуал ганунверичилији нормаларынын Азәрбајчан Республикасы Конститусијасына вә инсанын, вәтәндашын әсас һүтуғ вә азадлығларыны тәсбит етмиш, һамы тәрәфиндән гәбул едилән бејнәлхалг һүтуғи актлара ујғун гурулмасы мүасир шәраитдә мүнүм әһәмијјәт кәсб едир.

Беләликлә, диссертасија тәдгигаты мөвзусунун сечими илк нөвбәдә Азәрбајчан Республикасы чинајәт мүнәкимә үсулу саһәсиндә апарылан ислаһатың ән мүнүм истигамәти кими вәтәндашларын һүтуғ вә азадлығларынын, конституцион һүтуғларынын горунмасынын вә бу һүтуғлара чидди сурәтдә әмәл едилмәсинин вачиблији илә шәртләшдирилмишдир.

Диссертасија ишиндә мөгсәд Азәрбајчан Республикасынын чинајәт просесиндә мүттәһимин һүтуғлары вә гануни мөнафежинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәсинә јөнәлдилмиш просессуал мәсәләләр системини ачыглајан нәзәри мүддәалары тәдгиг етмәкдән вә бу әсас үзәриндә һәм чинајәт-просессуал ганунверчилик, һәм дә билаваситә истинтаг фәалијјәти үзрә төвсијјәләри вә тәклифләри ишләјиб һазырламагдан ибарәтдир.

Бу мөгсәдә наил олмағ үчүн ашағыдакы мәсәләләрин һәлли нәзәрдә тутулмушдур:

* Мүстәнтигин просессуал функцијаларынын анлајышы, маһијјәти вә системинин мүәјјән едилмәси, һабелә истинтаг фәалијјәтиндә мүттәһимин

һүгүгләры вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәсинин ролу вә тә'јинатынын ајдынлашдырылмасы;

* Мүгајисәли тәдгигат үсулу әсасында мүтәһимин процессуал вәзижәтинин (һүгүг вә вәзифәләринин) әјрәнилмәси вә мүасир шәраитдә онун тәкмилләшдирилмәси јолларынын мүәјјән едилмәси;

* Ибтидаи истинтаг мәрһәләсиндә мүтәһимин һүгүгләры вә гануни мәнәфејинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәси формаларынын мүәјјән едилмәси вә һәмин тә'минатын јеринә јетирилмәмәсинә кәрә мүстәнтигин мәс'улијјәти;

* Тәдгиг едилән мәсәләләрә даир гүввәдә олан ганунверичилијин дәјишдирилмәси үзрә төвсијәләрин формуллашдырылмасы вә ајры-ајры процессуал һәрәкәтләрин јеринә јетирилмәси заманы мүстәнтигләрин һәрәкәтләринин оптималлашдырылмасы;

* Диндирмәнин, ахтарыш вә танынма үчүн тәгдим етмәнин апарылмасы кедишиндә мүтәһимин һүгүгләры вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси үзрә мүстәнтигин фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәси һаггында төвсијә вә тәклифләрин ишләнилиб һазырланмасы.

Тәдгигатын методоложи вә нәзәри әсаслары. Диссертасија тәдгигатынын әсасыны материалист диалектиканын мүддәалары тәшкил едир. Апарычы рол ојнајан идрак методундан әлавә, мүәллиф мүгајисәли тәдгигат методундан, конкрет сосиоложи тәдгигат методундан, системли тәһлил методундан, мәнтиги идрак методундан вә елми-идракын диқәр методларындан да истифадә етмишдир.

Диссертасија тәдгигатынын нәзәри әсасыны чинајәт процессуал һүгүг елминин кәркәмли тәдгигатчыларындан олан М.С.Строгович, А.М.Ларин, Л.Д.Кокорева, Ј.И.Стетсковски, И.Л.Петрухин, В.М.Савитски, О.Ј.Бәјев, С.А.Шејфер, Л.М.Корнејева, В.А.Михајлов, П.С.Елкинд, В.С.Лукашевич, Ч.Б.Мөвсүмов, Р.Һ.Искәндәрәв, В.Ч.Һүсејнов, А.Х.Кишијев, М.Ә.Чәфәргүлијев вә с. бу кими мүәллифләрин әсәрләри тәшкил етмишдир.

Мүәллиф тәрәфиндән Азәрбајчан Республикасынын вә бир сыра харици өлкәләрин гүввәдә олан конститусија ганунверичиликләри, бејнәл-

халг һүгугун һамы тәрәфиндән танынан инсан вә вәтәндашын әсас һүгуг вә азадлыгларынын әкс олундуғу бејнәлхалг норматив актлар тәһлил едилмишдир. Азәрбајчан Республикасынын гүввәдә олан чинајәт-просессуал ганунверичилији вә мұвафиг ганун лајиһәләри һәртәрәфли арашдырылмышдыр.

Тәдгигатын кедишиндә мұхтәлиф категоријаларыдан 550 чинајәт иши үзрә үмумилләшдирилмә апарылмыш, әввәлләр мұттәһим гисминдә чәлб едилмиш вә мәһкум олунмуш 330 шәхс арасында сорғу кечирилмишдир. Хүсуси һазырланмыш сорғу анкетләри әсасында мұәллиф тәрәфиндән һүгуг-мұһафизә органларынын ишчиләри — мұстәнтигләр вә вәкилләр арасында сорғу апарылмыш вә бунун нәтичәләри диссертасија ишиндә өз әксини тапмышдыр.

Тәдгигатын елми јенилији вә практикә әһәмијјәти. Монографик тәдгигат олан бу диссертасијада комплекс јанашма әсасында, мәһкәмә-һүгуг ислаһатларынын апарылмасы вә гүввәдә олан ганунверичиликдә мұвафиг дәјишикликләр едилмәси шәраитиндә, ибтидаи истинтаг мәрһәләсиндә мұттәһимин һүгуглары вә гануни мәнафәјинин мұстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәсинин форма вә методлары тәһлил едилмишдир. Әввәлләр апарылмыш тәдгигатлардан фәргли олараг, диссертасијада мұттәһимин һүгуглары вә гануни мәнафәјинин тә'мин едилмәси проблеми һазырда өлкәдә мөвчуд криминокен шәраит вә һүгуг-мұһафизә органларынын дуруму мөвгејиндән арашдырылыр. Бундан әлавә, мұәллиф, мұттәһимин һүгуглары вә гануни мәнафәјинин мұстәнтиг тәрәфиндән јалныз просессуал һәрәкәтләрин һәјата кечирилмәси заманы дәјил (ән'әнәви јанашмада олдуғу кими), һәм дә ајры-ајры истинтаг һәрәкәтләринин һәјата кечирилмәси заманы тә'мин едилмәсини арашдырмаға чәһд кәстәрмишдир.

Диссертасијанын әсаслы јенилик сајылан мүддәалары ашағыдакылардыр:

Истинтаг фəалијјəтинин полифунксија (чохфунксија) олмасынын вə мўттəhimин хугуглары вə гануни мəнафејинин тə'мин едилмэсинин приоритет фəалијјəт кими ајрылмасынын əсасландырылмасы;

Мўттəhimə даһа кениш процессуал хугуглар верилмэси вə онун үзəринə гəјулмуш вэзифэлəрин низама салынмасы һесабына онун процессуал статусунун оптималлашдырылмасына јөнəлдилмиш тəвсијэлэр вə тəклифлэр системинин ишлəнилиб һазырланмасы;

Мўттəhimин хугуглары вə гануни мəнафејинин тə'мин едилмэсинин мўһум шэртлəриндэн бири кими, мўстəнтиглə мўттəhimин вəкили арасында дүрүст вə узлашдырылмыш гаршылыглы əлагəнин зəрурилијинин əсасландырылмасы;

Истинтаг һэрəkəтлəринин апарылмасы кедишиндə мўттəhimин хугуглары вə гануни мəнафејинин тə'мин едилмэси үзрə мўстəнтигин һэрəkəтлəринин оптималлашдырылмасына јөнəлдилмиш тəклифлəрин ирəли сүрүлмэси.

Тəдгигатын практикы əһмэцјјəти. Диссертасијанын мўддəалары вə нəтичэлəri “Чинајəт просеси” курсунун тəдрисиндə, һабелə чинајəт-процессуал хугуг системинə дахил олан ихтисас курсларынын, дəрсликлəрин вə тəдрис-методоложи вэсаитлəрин һазырланмасы заманы истифадə олуна билэр. Мўстəнтигин мўттəhimин хугуглары вə гануни мəнафејинин тə'мин едилмэсинə јөнəлдилмиш фəалијјəтинин оптималлашдырылмасы үзрə тəвсијэлэр мўхтəлиф категоријадан олан чинајəтлэр һагтында ишлэр үзрə ибтидаи истинтагын билаваситə апарылмасында истифадə олуна билэр.

Тəдгигатын нəтичэлəринин апробасијасы. Тəдгигатын кедишатында əлдə едилмиш нəтичэлэр барədə кафедра ичласларында, елми-методоложи конфрансларда дəфэлэрлə мə'луматлар вə һесабатлар верилмишдир. Диссертасијанын əсас мўддəалары елми мəгалəлэр һалында чап едилмишдир.

Диссертасијанын иш структурлары вə һəчми тəдгигатын предмэти вə вэзифэлəринин хүсусијјэтлəri илə шэртлэшдирилмишдир. Диссертасија

киришдән, 10 параграфы бирләшдирән үч фәсилдән, нәтичәдән, истифадә едилмиш әдәбијјат сјаһысындан ибарәтдир.

ДИССЕРТАСИЈАНЫН ӘСАС МӘЗМУНУ

Ишин кириш һиссәсиндә мөвзунун актуаллығы, мәгсәд вә вәзифәләри, ону н методоложи әсасы, һабелә елми јенилији вә практики әһәмијјәти кәстәрилир.

Биринчи фәсил “Мүтәһимин һугуглары вә гануни мәнәфејинин тә’мин едилмәси истинтаг фәалијјәти функцијаларындан бири кими” адланыр.

Мә’лум олдугу кими, чинајәт-просессуал функция анлајышы ајры-ајры мүәллифләр тәрәфиндән (М.С.Строгович, Р.Д.Рахунов, Н.Н.Полјански, А.П.Гулјајев, А.М.Ларин, П.С.Елкин вә б.) мүхтәлиф форма вә мөвзунда ифадә олмашдур. Бүтүн бунлары тәһлил едәрәк диссертасија мүәллифи белә бир нәтичәјә кәлмишдир ки, чинајәт-просессуал фәалијјәт, чинајәт мүһакимә ичраатынын ајры-ајры иштиракчылары тәрәфиндән һәјата кечирилән мүхтәлиф “ахынлардан” ибарәтдир. Бунула әлағәдар олараг белә фикирлә разылашмаг чәтиндир ки, просессуал функцијалар чинајәт просессуал фәалијјәтин иш үзрә ичраат нәтичәсиндә әлдә едилән хүсуси вә билаваситә мәгсәдләринә кәрә бир-бириндән фәргләнән нөвләриндән (компонентләри, һиссәләри) ибарәтдир (А.М.Ларин). Она кәрә ки, функцијаны фәалијјәтин бир һиссәси кими баша дүшмәк дүзкүн олмазды. Нәтичә е’тибарилә функция фәалијјәтин өзүнү дејил, онун нөвләри вә мәгсәдләринин спесификасыны сәчијјәләндирән кәмијјәт кәстәричисидир.

Мүәллифин фикринчә просессуал функцијаны “фәалијјәт истигамәти” категоријасы кими мүәјјән етмәк даһа дүзкүн оларды. Беләликлә, просессуал функция дедикдә, чинајәт просесинин бу вә ја дикәр субъектләринин һәлл едилмәси зәрури олан мәгсәд вә вәзифәләрин спесификасыны сәчијјәләндирән фәалијјәт истигамәти баша дүшүлмәлидир.

Бүтүнлүкдө истинтаг фəалижəтинин (мүстəнтигин фəалижəти) маһижəти, кəмижəт вə кейфижəт кəстəричилəри һаггында ваһид фикир жохдур ки, бу да конкрет олараг мүстəнтигин процессуал функцијасы һаггында мүхтəлиф фикирлэрə кəтириб чыхарылмышдыр. Белə бир чəһəти нəзэрə алмаг лазымдыр ки, мүстəнтигин истинтаг фəалижəти чоһсаһəли олуб, ваһид бир истигамəтə жөнəlмир. Она кэрə дə мүстəнтиг өз фəалижəтиндə бир нөв функцијалар комплексини һəјатə кечирмиш олур. Һər һалда мүстəнтигин процессуал функцијалары бүтүнлүкдə иш үзрə сүбутларын топланылмасы вə һүгүги чəһəтдэн гижмəтлəндирилмəсинə жөнəlмиш олур. Бүтүн бунларла јанашы, мүстəнтигин һəјатə кечирдији функцијаларын ичəрисиндэн дијкэр бүтүн функцијаларын табе олдуғу вə зидд кетмəдији əсас функцијаны фəрглəндирмək лазымдыр.

Истинтаг фəалижəтинин (мүстəнтиг фəалижəтинин) əсас функцијасынын мəзмуну һаггындакы мəсələ сон ониликлəрин һүгүг əдəбијјатында мүбаһисə предмети олараг галмагда давам едир. Əн кениш јайылмыш фикирлəрдэн бири ондан ибарəтдир ки, мүстəнтигин əсас функцијасы иттиһам (чинајет тə'гиби) функцијасындан ибарəтдир. Бу мəсələ илə əлагəдар олараг диссертасија ишиндə һүгүг əдəбијјаты вə истинтаг тəчрүбəsi материалларынын тəһлили əсасында белə бир нəтичə ифадə олунмушдур ки, мүстəнтигин фəалижəтинин бүтүнлүкдə иттиһам функцијасы кими гижмəтлəндирилмəsi һər шejдэн əввəl гүввədə олан ганунверичиликдə өз тəсдигини тапмыр. Белə ки, Азэрбајчан Республикасы ЧПМ-ин 19-чу маддəсинə əсасэн мəһкəмə, прокурор, мүстəнтиг вə тəһгигат апаран шəхс ишин һалларынын һəртэрəфли, там вə объектив арашдырылмасы үчүн ганунла нəзəрдə тутулан бүтүн тəдбирлəри кəрмəли, мүттəһими һəм ифша едэн, һəм дə она бəрəэт верэн, һабелə онун мəс'улијјетини јункүллəшдирэн вə ағырлашдыран һаллары ашқара чыхармалыдыр. Ганунун бу кəстəришиндэн конкрет олараг белə бир нəтичə чыхыр ки, мүстəнтигин фəалижəтиндə иттиһам мөвгəјинə үстүнлүк верилмəмəлидир.

Мүстэнтигин әсас функцијаларынын иттиһам функцијасы кими мүәјјән едилмәси тәкчә нәзәри мәсәлә олмајыб, башлыча олараг, истинтаг тәчрүбәси үчүн хүсуси әһәмијјәт кәсб едир; она көрә ки, мүстэнтигин иттиһам фәәлијјәтинә мејл етмәси мүттәһимин һугулары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәсинә мәнфи тә'сир кәстәрир. Һалбуки јухарыда гејд олундуғу кими, мүстэнтигин әсас вәзифәләриндән бири дә мүттәһимә бәраәт газандырмаг вә онун мәс'улијјәтини јүнкүлләшдирән һаллары мүәјјән етмәкдән ибарәтдир. Апарылан сорғу нәтичәләриндән мүәјјән олмушдур ки, мүстэнтигләрин әксәријјәти (62%) өз вәзифәләрини һәр шејдән әввәл шәхси чинајәт мәс'улијјәтинә чәлб етмәкдә, иттиһамы сүбүт етмәкдә көрүрләр. Бу исә нәтичә е'тибарилә чинајәт проссесинин объектив һәгигәт принципинә ујғун кәлмир. Нәтичә е'тибарилә диссертант белә һесаб едир ки, мүстэнтигин әсас функцијасыны иттиһамедици һәрәкәтләрдә көрмәк о демәк оларды ки, әкәр ибтидаи истинтагда чинајәт иши хитам олунубса, бу о демәкдир ки, мүстэнтиг өз вәзифәсини јеринә јетирә билмәмишдир. Һалбуки белә дүшүнмәк тамамилә сәһв оларды. Чүнки чинајәт ишини хитам етмәк, мүстэнтигин "мүттәһимә бәраәт газандыран һаллары мүәјјән етмәк" вәзифәсинин тәркиб һиссәсидир. Бунунла јанашы, мүәллиф белә бир фикирлә дә разылашмыр ки, мүстэнтиги мүдафиә функцијасынын субъекти һесаб етмәк олар. Әкәр белә олсајды ибтидаи истинтагда мүдафиәчинин иштиракына ештијач галмазды. Һалбуки гүввәдә олан ганунверичиликлә нәинки мүдафиәчинин ибтидаи истинтагда иштиракына јол верилир, һәтта бир сыра категорија ишләр үзрә бу мәрһәләдә мүдафиәчинин иштиракы мәчбури һесаб едилир.

Беләликлә дә, мүстэнтигин истәр иттиһамедици вә истәрсә дә бәраәтверичи һәрәкәтләри иттиһам вә ја мүдафиә функцијасыны һәјата кечирмәк мәгсәдиндән дејил, иш үзрә бүтүн һаллары там объектив вә һәртәрәфли мүәјјән етмәк мәгсәдиндән ирәли кәлир. Бүтүн бунлар нәтичә е'тибарилә ону кәстәрир ки, мүстэнтигин фәәлијјәтинин әсас истигамәтини иш үзрә һалларын там, һәртәрәфли вә объектив

арашдырылмасы функцијасы кими ифадә етмәк лазымдыр ки, онун да тәркиб һиссәсини мүстәнтигин һәјата кечирдији ајры-ајры функцијалар тәшкил едир. Белә функцијалардан бири дә ибтидаи истинтаг мәрһәләсиндә мүстәнтиг тәрәфиндән мүттәһимин һүгулары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәсидир. Бу функцијанын әһәмијјәти тәкчә чинајәт просессуал ганунун мүддәаларындан дејил, илк нөвбәдә шәхсијјәтин һүгуларынын тә'мин едилмәси үзрә Азәрбајчан Республикасы Конститусијасында тәсбит олунмуш принципләрдән ирәли кәлир.

Мүстәнтиг тәрәфиндән мүттәһимин һүгулары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси принципинин дүзкүн һәјата кечирилмәси үчүн хүсуси әһәмијјәт кәсб едән әсас мәсәләләрдән бири дә, мүттәһимин просессуал статусу мәсәләсидир. Мүәллиф бу мәсәләјә дигтәтлә јанашараг кәстәрмишдир ки, чинајәт муһакимә ичраатында мүттәһимин просессуал статусунун әсасыны гүввәдә олан ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш һүгуг вә вәзифәләринин мәчмуу тәшкил едир. Истәр һүгуг әдәбијјатында вә истәрсә дә мәһкәмә тәчрүбәсиндә бир сыра һалларда просес иштиракчыларынын, о чүмләдән мүттәһимин "һүгулары" вә гануни "мәнәфеји" анлајышлары ејниләшдирилир. Диссертасија мүәллифинин фикринчә, бу анлајышлары ејниләшдирмәк дүзкүн олмазды; Чүнки, онлар ејни мә'на кәсб етмирләр. Мүттәһимин мәнәфеји онун һүгуларына нисбәтән даһа кениш анлајышыдыр (катеҗоријадыр). Белә ки, мәнәфе мүттәһимин чинајәт просесиндәки фәалијјәтинин оријентасијаларыны әкс етдирир. Бундан фәргли олараг мүттәһимин һүгугу өзүнүн гануну мәнәфејини мүдафиә етмәси, һабелә мөгсәдинә наил олмасы үчүн мүәјјән гајдада һәрәкәт етмәсинин субъектив имканы демәкдир.

Һүгуг әдәбијјатында вә мәһкәмә тәчрүбәсиндә белә бир суал мараг доғуруп ки, мүттәһимин мәнәфеји дедикдә јалныз ганунда кәстәрилән тә'минатларла һәјата кечирилән мәнәфеји нәзәрдә тутулур, јохса бу анлајыша ганунда бирбаша кәстәрилмәјән мәнәфеји дә дахил

етмәк олармы? Бу суалла әлагәдар олага мүәллиф белә бир фикрә (Л.Д.Кокорева) тәрәфдар олдуғуну билдирир ки, муттәһимин гануни мәнафејини көстәрән һаллара конкрет һугуг нормасында нәзәрдә тутулмаса да билаваситә ганундан ирәли кәлән вә она мұвафиг олан һаллар да аид едилмәлидир. Лакин муттәһимин гануни мәнафејини онун гејри-гануни мәнафејиндән фәрғләндирмәк үчүн онлары гануна ујғунлуғ бахымындан механики сурәтдә мұгајисә етмәк дүзкүн олмазды. Бунун үчүн муттәһимин мәнафејини детерминләшдирән һугуглар, һабелә онларын һәјата кечирилмәси үчүн ганунда нәзәрдә тутулан тәминатлар һугуги тәһлил бахымындан мұгајисә олунмалыдырлар.

Мүәллиф муттәһимин һугуги статусу анлајышы илә онун процессуал статусу анлајышларыны бир-бириндән фәрғләндирәрәк көстәрир ки, һәр бир вәтәндашын чинајәт мәс'уллијәтинә чәлб едилмәси илә әлагәдар олан мәһдудийәтләрлә һугуг вә азадлығлары онун һугуги статусуну тәшкил едир. Бундан фәрғли олага процессуал статус дедикдә муттәһимин бүтүнлүкдә чинајәт проесиндә иштиракыны низама салан һугуг вә вәзифәләрин мәчмуу баша дүшүлмәлидир. Бунула әлагәдар олага диссертасијада муттәһимин статусуну мұәјјән едән һугуг вә вәзифәләрин мұхтәлиф әсаclar үзрә тәснифаты верилмишдир. Биринчи һалда муттәһимин һугуг вә вәзифәләри онлары тәнзимләјән норматив актларын һугуги гүввәсинә көрә; икинчи һалда муттәһимин һугуг вә вәзифәләринин әһәмијәтплилик дәрәчәсинә көрә; үчүнчү һалда исә онларын мәзмунуна көрә групплашдырылмышдыр.

Муттәһимин процессуал статусуну тәшкил едән һугуг вә вәзифәләринә она гаршы ирәли сүрүлмүш иттиһамдан ганунда нәзәрдә тутулан үсулларла мұдафиә олунмағ үчүн верилмиш һугуг вә вәзифәләрин мәчмуу баша дүшүлүр. Бу мәнада муттәһимин процессуал статусу ибтидаи истинтағ мәрһәләсиндә онун башлыча мәнафејини тәшкил едир. Буну нәзәрә аларағ диссертант муттәһимин процессуал статусуну, һабелә онун детерминләшдирдији һугуг вә вәзифәләринин маһијәти вә мәзмунуну кениш шәкилдә тәһлил етмишдир. Мүәллиф гүввәдә олан

ганунверичилији вә тәчрүбә материалларыны тәһлил едәрәк белә бир нәтичәјә кәлмишдир ки, гүввәдә олан ганунверичиликлә ибтидаи истинтагда мүттәһимин ардычыл фәаллығыны тә'мин едә билтәчәк сәмәрәли систем мүәјјән едилмәмишдир. Бүтөвлүкдә көтүрүлдүкдә мүттәһимин иттиһамдан өзүнү мүдафиә етмәси үчүн ләзими һүгулларын һеч дә һамысы ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмамышдыр ки, бу да онун просесин мүстәгил иштиракчысы һесаб едилмәсинә үјгүн кәлмир.

Мүәлифин фикринчә, мүттәһимин просессуал статусунун мөһкәмләндирилмәси вә кенишләндирилмәси үчүн мөвчуд ганунверичилијин мүвафиг мүддәаларынын конкретләшдирилмәси тәләб олунур. Она кәрә дә ашағыдакы мүддәаларын ганунверичиликдә өз әксини тапмасы мәгсәдәүјгүн һесаб олунур: мүттәһимә иттиһамдан мүдафиә олунмаға һазырлашмаг үчүн кифәјәт гәдәр вахт вә имканлары нәзәрдә тутан мүддәаларын ганунверичиликдә мөһкәмләндирилмәси; мүттәһимин марагы олан бүтүн просессуал сәнәдләрин сурәтинин она верилмәсини тәләб етмәк һүгугунун ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмасы; мүттәһимин пулсуз олараг тәрчүмәчи көмәјиндән истифадә етмәк вә өз фикирләрини ана дилиндә, јахуд билдији һәр һансы башга бир дилдә ифадә етмәк һүгугунун ганунла мөһкәмләндирилмәси; мүттәһимин тутма, һәбсәалма, иттиһамын е'лан олунмасы вахтындан е'тибарән мүдафиәчи илә тәкликдә көрүшмәк һүгугунун ганунда (Азәрбајҗан Республикасы ЧПМ-ин 56-чы маддәсиндә) нәзәрдә тутулмасы; мүттәһимин вә ја онун мүдафиәчисинин вәсәтәти әсасында апарылан һәр һансы истинтаг һәрәкәтиндә онун иштиракынын тә'мин олунмасыны тәләб етмәк һүгугунун ганунверичиликлә низама салынмасы; һәр һансы истинтаг һәрәкәтинин апарылмасы вә онун нәтичәләринин рәсмиләшдирилмәси һагтында мүттәһимин өз гејдләрини протоколда көстәрмәк һүгугунун ганунла низама салынмасы; мүттәһимин ганунла она верилмиш һүгулларындан истифадә етмәкдән имтина етмәсинин мәс'улијјәти ағырлашдыран һал кими гијмәтләндирилмәсинә јол верилмәмәси барәдә ганунверичиликдә конкрет көстәришин олмасы;

Диссертасијада белә бир мүддәә әсасландырылыр ки, мүттәһимин процессуал статусу онун һүгүг вә вәзифәләринин ајрылмаз вәһдәтиндән ибарәтдир. Бунунла әлагәдар олараг гүввәдә олан ганунверичилијин белә бир кәср чәһәтини гејд етмәмәк олмаз ки, бурада әсас үстүнлүк мүттәһимин һүгүгларына верилир. Лакин онун вәзифәләри конкретләшдирилмир. Бу чәһәтин нәзәрә алынмасы Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын 24-чү малддәсинин белә бир мүддәасындан ирәли кәлир ки, һүгүг вә азадлыглар һәмчинин һәр кәсин чәмијјәт вә диқәр шәхсләр гаршысындакы мәс'улијјәтини дә әһатә едир. Бунунла әлагәдар олараг, мүәллиф белә һесаб едир ки, гүввәдә олан ганунверичиликлә мүттәһимин ашағыдакы вәзифәләри мүәјјән едилмәлидир: мүттәһимин иш үчүн әһәмијјәти олан мә'луматлары билән шәхсләрә, һабелә онларын јахын адамларына гаршы физики, психи зоракылыг тәтбиг етмәк јолу илә, онларын әмлакыны мөһв етмәк вә ја корламаг јолу илә пулла әлә алмаг, јахуд ифадә вермәкдән имтина етмәјә вә ја јалан ифадә вермәјә тәһрик етмәк јолу иш үзрә һәгигәтин мүәјјән олунмасына манеәчилик төрәтмәмәк вәзифәси; тәһгигат апаран шәхси, мүстәнтигин, прокурорун вә мөһкәмәнин чағырышы илә кәлмәк вәзифәси; ишдә олан сәнәдләри мөһв етмәк, јахуд сахталашдырмаг јолу илә һәгигәтин мүәјјән олунмасына манеәчилик төрәтмәмәк вәзифәси; она гаршы тәтбиг олунмуш гәти-имкан тәдбиринин, һабелә диқәр процессуал мәчбуријјәт тәдбирләринин тәтбиг едилмәси илә әлагәдар олан мүвафиг тәләбләрә әмәл етмәк вәзифәси. Көстәриләнләрлә әлагәдар олараг, диссертант белә һесаб едир ки, мүттәһимин вәзифәләринин ганунла мүәјјән едилмәси һеч дә онун мәнәфеји илә зиддијјәт тәшкил етмәјиб, һәр шејдән әввәл әдаләт мүһакимәсинин дүзкүн һәјата кечирилмәси марағындан ирәли кәлир; бу һәм дә шәхсијјәтин чәмијјәт вә дөвләт гаршысындакы мәс'улијјәтини мүәјјән едән әсас тә'минатлардан биридир.

Мүттәһимин процессуал статусунун һәјата кечирилмәси мүстәнтигин бу сәһәдәки фәалијјәтиндән әһәмијјәтли дәрәчәдә асылыдыр. Белә ки, мүттәһимин һүгүгларынын һәјата кечирилмәсинин тә'мин олунмасы, һа-

белә онун вәзифәләринин јеринә јетирилмәси үчүн шәраит јарадылмасы мәнз мүстәнтигин тәрәфиндән һәјата кечирилир вә бунун үчүн мүстәнтигин ганунла низама салынан кифајәт гәдәр кениш сәлаһијјәтләри вардыр. Демәли, мүттәһимин ганунла она верилмиш һүгуғларынын һәјата кечирилмәсиндә мүстәнтигин иштиракы һәр шејдән әввәл бу һүгуғлары тә'мин етмәкдә ифадә олунур.

Диссертасијада кәстәрилир ки, мүттәһимин процессуал статусуну тәшкил едән һүгуғларын хүсусијјәтләриндән, мәзмунундан асылы олараг мүстәнтиг тәрәфиндән мүттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәсинин үч әсас формасыны фәргләндирмәк олар.

Биринчи групу о һүгуғлар тәшкил едир ки, мүттәһим бунлары өз арзусу илә реализә едә дә биләр, етмәјә дә биләр. Кәстәрилмиш һүгуғларын һәјата кечирилмәси просеси бүтөвлүкдә мүттәһимин ирадәсиндән асылдыр: Мәсәлән: бу нөв һүгуғлара мүттәһимин ифадә вермәк, јахуд ифадә вермәкдән имтина етмәк һүгуғу аид едилә биләр. Бу нөв һүгуғларын мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәси формасы кәстәрилмиш һүгуғдан истифадә етмәк имканыны мүттәһимә изаһ етмәкдән, кәстәрилмиш һүгуғларын мәзмунуну, һабелә, бу һалда баш верә биләчәк, јахуд билмәјәчәк нәтичәләри она кениш изаһ етмәкдән ибарәтдир.

Икинчи групу елә һүгуғлар тәшкил едир ки, бунлары мүттәһим шәхсән өзү реализә едир, лакин мүдафиә һүгуғунун һәјата кечирилмәси үчүн кифајәт гәдәр там һәчмдә бунлар јалныз мүстәнтигин чинајәт-процессуал ганунда нәзәрдә тутулмуш фәал һәрәкәтләри васитәсилә реализә едилә биләр. Мәсәлән, бу чүр һүгуғлара һәбс алтында олан мүттәһимин өз мүдафиәчиси илә көрүшмәк һүгуғу аид едилә биләр.

Үчүнчү тәснифат группуну о һүгуғлар тәшкил едир ки, мүттәһим чинајәт мәс'улијјәтинә чәлб олунмасы илә әлагәдар бунлары мүстәгил сурәтдә һәјата кечирмәк имканындан мәнһрум олур, јахуд онун бу имканлары мәнһуддур. Бу һалда мүттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин олунма формасы онларын

мүһафизәсидир. Мәсәләһ, ЧМП-һин 95-чи маддәсинә көрә, мүстәһтиг мүттәһими һәбсә аларкән онун әмлакы вә мәнзили баһымсыз галдыгда, онларын мүһафизәси үчүн тәдбирләр көрмәли вә бу барәдә мүттәһими хәбәрдар етмәлидир.

Диссертасияда мүәллиф мүстәһтигләр вә әввәлләр мүттәһим сифәтиндә чәлб олунмуш шәхсләр арасында апардығы сорғунун нәтичә-ләринә әсаһланмагла, мүттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфәжинин мүс-тәһтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәсинин көстәрилән формалары кениш тәһлил едилмишдир. Нәтичә е'тибарилә гејд олунмушдур ки, мүттәһи-мин һүгуғ вә мәнәфәжинин тә'мин олунмамасына вә јахуд лазыми гајдада тә'мин едилмәдијинә көрә мүстәһтигин мәс'улијјәти гүввәдә олан ганунверичиликлә низама салынмадығындан тәчрүбәдә бу саһәдә јол верилән нөгсанларын арадан галдырылмасы имканы әһәмијјәтли дәрә-чәдә мөһдудлашыр. Бу мәсәлә илә әлағәдар оларағ, диссертасия мүәл-лифи ганунун, тәчрүбә материалларынын вә һүгуғ әдәбијјатындакы мү-вафиг фикирләрин тәһлили әсасында белә бир тәклиф ирәли сүрмүшдүр ки, мүстәһтиг тәрәфиндән мүттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфәжинин позулмасы факты сүбута јетирилдији һалда, мүстәһтигин мәс'улијјәтини нәзәрдә тутан конкрет норманын Азәрбајчан Республикасынын чинајәт-процессуал ганунверичилијинә даһил едилмәси мөгсәдә ујғундур.

Икинчи фәсил "Истинтағ фәалијјәтинин һәјата кечирилмәси заманы мүстәһтиг тәрәфиндән мүттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфәжинин тә'мин едилмәси" адланыр. Һәмин фәсилдә мүәллиф мүда-фиәчинин ибтидаи истинтаға дә'вәт едилмәси вә бурада мүттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфәжинин мүстәһтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәсинә хүсуси дигтәт јетирилмишдир. Бунунла әлағәдар оларағ мүәллифин апардығы сорғу нәтичәсиндә мүәјјән едилмишдир ки, мүстәһтигләрин 86%-и, дикәр прокурорлуғ ишчиләринин 93%-и, вәкилләрин исә 100%-и мүдафиәчинин ибтидаи истинтағын еркән мәрһәләсиндә ишә бурахылмасынын өзүнү доғрултдуғуну гејд едирләр. Сорғу едиләнләр белә бир аргументә

истинтагда мұдафиәчинин иштирак етдији ҳалларда онларын вәсәтәтә әсасында нәинки истинтаг заманы бурахылан сәһвләр арада галдырылып, һәтта бир сыра һалларда чинајәт иши хитам олуноур. Бүтүн бунлары нәзәрә алараг мұәллиф кәстәрир ки, мұдафиәчинин ибтидаи истинтагда иштиракы мұтәһимин һүгулары вә гануни мәнәфејинин горуномасынын әсас тә'минатларындан биридир.

Диссертасијада кәстәрилер ки, ибтидаи истинтагда иштирак едән мұдафиәчи тәчрид олунмуш вәзијјәтдә дејил, мәнз мұстәнтиглә гаршылыгылы мүнәсибәтдә фәалијјәт кәстәрмәлидир. Мұдафиәчинин бу фәалијјәти бүтүнлүкдә мұдафиә функцијасы адландырылса да маһијјәт е'тибарилә һәммин функцијанын тәркибинә дахил олан бир сыра конкрет функцијалары әһәтә едир. Бу бахымдан диссертасијада мұдафиәчинин ашағыдакы функцијалары кәстәрилер: 1) дәркетмә функцијасы (башга сөзлә, иш үзрә материалларын өјрәнилмәси вә дәрк едилмәси); 2) тәсдигедичи функција (мұтәһимә бәрәәт газандыран вә онун мәс'улијјәтини јүнкүлләшдирән һаллары сүбүт етмәк); 3) хәбәрдаредичи функцијасы (мұтәһимин һүгулары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси үчүн зәрури олан һаллары мұстәнтигин нәзәринә чатдырмаг); 4) ахтарыш-информасија функцијасы. Мұәллиф кәстәрилән функцијаларын һәр бирини характеризә едән чәһәтләри әтрафлы шәрһ етмишдир. Бунунла әлагәдар олараг кәстәрилмишдир ки, мұдафиәчинин ибтидаи истинтагда ахтарыш-информасија функцијасыны јеринә јетирмәк функцијасына даир мұзакирәләр вә мұбаһисәләр хүсусилә кәскин характер алмышдыр: бурада әсас мұбаһисә мұдафиәчиләрин мұстәнтиглә бирликдә "паралел" истинтаг апармаг имканынын тә'мин едилмәсилә әлагәдардыр. Мұәллиф белә һесаб едир ки, Азәрбајчан Республикасы чинајәт-просессуал ганунверичилијиндә "Вәкил истинтагы" јахуд "паралел истинтаг" институтларынын тәсбит едилмәси принципчә мәгбул һесаб едилмәлидир. Чүнки бунунла мұдафиәчиләрин фәалијјәт даирәси хејли кенишләндирилә биләр вә нәтичәдә о мұтәһимин мұдафиәсини даһа сәмәрәли тәшкил етмәклә онун һүгулары вә гануни мәнәфејинин

тә'мин едилмәсинә наил ола биләр. Бунунла белә диссертасија мўәллифинин фикринчә, ибтидаи истинтагда мұдафиәчини мұстәнтигин бүтүн сәләһијјәтләри илә тә'мин етмәк дә дүзкүн олмазды. Мәсәләнин бу чүр һәлл едилмәси чинајәт мұһакимә ичраатыны һәјата кечирән субъектләрин фәалијјәт принципләринә ујгун кәлмир. Бурда белә бир чәһәти нәзәрә алмаг вачибдир ки, мұстәнтигдән фәргли олараг мұдафиәчи дөвләт органынын ишчиси дејилдир. Вә бу бахымдан онларын сәләһијјәтләрини ејниләшдирмәк дүзкүн дејилдир. Одур ки, мұдафиәчинин "паралел истинтаг" апармаг сәләһијјәти дедикдә бурада јалныз мәчбури характер дашымајан һәрәкәтләри јеринә јетирмәк сәләһијјәтинин тә'мин олунмасы нәзәрдә тутулмалыдыр.

Бу фәсилдә ибтидаи истинтаг мәрһәләсиндә һәјата кечирилән ән мұһүм һәрәкәтләрдән бири олан иттиһамын е'лан олунмасы просесиндә мұттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин олунмасына аид мәсәләләрә хүсуси дигтәт јетирилмишдир. Нәзәрә алмаг лазымдыр ки, мұттәһими бир просессуал фигура кими мәһз иттиһамын е'лан едилмәси илә ортаја чыхыр. Она кәрә дә мұттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәсинә даир мұстәнтигин вә мұдафиәчинин фәалијјәти дә һәмин вахтдан башлајыр. Бурада иттиһам е'лан олунан заман мұстәнтигин һәрәкәтләри мұттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси үчүн һүгуғи база јарадыр. Истинтаг материалларынын тәһлили кәстәрир ки, иттиһамын е'лан едилмәси просесиндә мұстәнтигләр тәрәфиндән мұттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәсиндә бир сыра позунтулара вә сәһвләрә јол верилир ки, бу да илк нөвбәдә мұдафиәчинин дигтәгиндән јайынмама-лыдыр. Бунунла әлагәдар олараг, диссертасијада кәстәрилилр ки, иттиһамын е'лан едилмәсиндә мұттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин там тә'мин едилмәси үчүн ашағыдакы шәртләрә там әмәл олунмалыдыр:

1. Иттиһамын вахтында е'лан едилмәси, тәчрүбә материалларынын тәһлили кәстәрир ки, мұстәнтигләр бир сыра һалларда бунун үчүн һеч бир зәрурәт олмадан иттиһамын е'лан едилмәси вахтыны узадырлар.

Әлбәттә бу, бир тәрәфдән онунла изаһ едилә биләр ки, мүстәнтигләр көстәрилән һалда иттиһамын әсасына даһил олан һаллары даһа там вә дәһиг мүәјјән етмәк мәгсәдилә иттиһамын е'лан едилмәсиндә тәләсиклијә јол вермәк истәмирләр. Етираф етмәк лазымдыр ки, бу һәм дә мүттәһимин марағына ујғундур. Лакин бүтүн бунларла јанашы, иттиһамын е'лан едилмәси вахты узадылдыгда практикы олараг чинајәт тә'гибинә мә'руз галан шәхс әслиндә истинтағын бөјүк бир һиссәсиндә мүттәһим статусу алмадығындан дејил, ганунла она верилмиш һүгулардан да истифадә едә билмир Бу мәсәлә илә әлағәдар олараг мүәллиф тәчрүбәдә иттиһамын е'лан олунмасынын ибтидаи истинтағын гуртармасы илә ејни вахта дүшмәси һалларыны дүзкүн һесаб етмир вә нәтичәдә тәклиф едир ки, гүввәдә олан ганунверичилијә, барәсиндә чинајәт тәгиби апарылан шәхсин һүгулары вә гануни мәнәфејини позан вә бунунла да ону мүдафиә имканындан мөһрум едән иттиһамын е'лан олунмасы вахтынын узадылмасынын јолверилмәзлијини нәзәрдә тутан норманын даһил едилмәси мәгсәдә ујғундур.

2. Иттиһамын конкрет олмасы. Бу о демәкдир ки, мүттәһим сифәтиндә чәлбәтмә һаггында гәрар да шәхсин һансы һәрәкәтләрдә иттиһам олундуғу дәһиг көстәрилмәлидир. Гејри-конкрет формада ифадә олунмуш иттиһам мүттәһимин ондан мүдафиә олмаг имканыны әһәмијјәтли дәрәчәдә чәтинләшдирир. Бу мә'нада бир нечә чинајәтә көрә тәгсирләндирилән шәхсә иттиһам е'лан олунаркән һәр бир чинајәт әмәли үзрә иттиһам конкрет олараг көстәрилмәлидир. Лакин истинтаг тәчрүбәси көстәрир ки, бә'зән мүстәнтигләр шәхсин бир нечә чинајәт төрәтмәси барәдә кифајәт гәдәр сүбутлара малик олдуғлары һалда, иттиһамы јалныз чинајәтләрдән бири үзрә ирәли сүрәрәк, дикәрләрини "әһтијатда сахлајыр" вә онлар һаггында иттиһамы истинтағын сонунда е'лан едирләр. Белә һаллара һагг газандырмаг олмаз, она көрә ки, бу заман мүттәһим истинтағын сонуна гәдәр она е'лан олунмајан иттиһамлара гаршы өзүнү мүдафиә етмәк имканындан мөһрум олур.

3. Мүттәһим сифәтиндә чәлбетмә гәрарында иттиһамын әсасландығы сүбутларың көстәрилмәси. Бу барәдә һүгүг әдәбијјатында олан мүхтәлиф фикирләри тәһлил едәрәк, диссертасијада нәтичә е'тибарилә көстәрилик, мүттәһим сифәтиндә чәлбетмә гәрарында иттиһамын әсасыны тәшкил едән сүбутларың көстәрилмәмәси мүттәһимин һәмин һүгүглара гаршы мүдафиә олунмаг имканыны нәинки мәһдудлашдырыр, һәтта бә'зән тамамилә арадан галдырыр. Одур ки, мүдафиә һүгүгунун сәмәрәли һәјата кечирилмәсинин әсас шәртләриндән бири ондан ибарәтдир ки, мүттәһимә ону иттиһам едән сүбутлар конкрет мәнбәләрә истинад олунмагла е'лан едилмәлидир. Әкс һалда иттиһамын әсасына даһил олан сүбутлар һаггында һеч бир мә'луматы олмајан мүттәһим һәмин иттиһамдан һеч чүр өзүнү мүдафиә едә билмәз. Вә она көрә дә "коркоранә" мүдафиә сәмәрәли нәтичә верә билмәз.

Диссертасија ишиндә гәти-имкан тәдбиринин сечилмәси заманы мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфејинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәси мәсәләләринә һүсуси диғтәт јетирилмишдир. Истинтаг тәчрүбәси материалларыны өјрәнән мүәллиф гәти-имкан тәдбирләринин сечилмәси заманы мүстәнтигләр тәрәфиндән мүттәһимин мәнәфејинә зидд олан бир сыра чидди сәһвләрә јол верилдијини ашкара чыхармышдыр. Мүәллиф көстәрир ки, бир сыра һалларда мүстәнтигләр Азәрбајчан Республикасы ЧПМ-ин 83-чү маддәсинин 3-чү һиссәсинә зидд олараг гәти-имкан тәдбиринин сечилмәси һаггында әсасландырылмајан гәрарлар чыхарырлар. Һәтта елә һаллара раст кәлмәк мүмкүндүр ки, һәмин гәрарларда гәти-имкан тәдбирләринин сечилмәсинин бүтүн әсаслары садаланыр. Вә нәтичәдә һәмин тәдбирин тәтбиг едилмәсинин әсаслығыны сонрадан јохламаг мүмкүн олмур. Бу да илк нөвбәдә мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфејинин позулмасы фактынын ашкара чыхарылмасыны ән азы чәтинләшдирир.

Диссертасијада мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси илә билаваситә бағлы олан мүһүм мәсәләләрдән биринә - гәти-имкан тәдбиринин сечилмәси әсасы гисминдә е'лан олунмуш иттиһамын

ағырлығы, јахуд төрәдилмиш чинајетин тәһлүкәлилији мәсәләсинә хусуси дигтәт јетирилмишдир. Мә'лум олдуғу кими гәти-имкан тәдбиринин сечилмәси үчүн әсас ола билән һәр ики һал ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмушдур; бунунла белә һәммин әсасларын ганунда сахланылмасы һаггында ваһид фикир јохдур. Бу мәсәләјә даир диссертасијада көстәрилир ки, ағыр чинајәтдә иттиһам олунмаг өзлүјүндә һеч дә о демәк дејилдир ки, мүттәһим мүтләг истинтагын кедишинә мане олан һәрәкәтләрә әл ата биләр. Бундан әлавә нәзәрә алмаг лазымдыр ки, һәммин ишләр үзрә гәти-имкан тәдбиринин сечилмәси (һәбсә алынмасы) мүттәһимләрин өзүнү мүдафиә етмәк имканларыны "ици гат өлчүдә" мәһдудлашдырыр. Едилмиш чинајетин ағырлығындан асылы олмајараг мүттәһим һаггында гәти-имкан тәдбиринин сечилмәси бүтүн һалларда онун мүдафиә тактикасыны мүәјјән етмәк вә һәјата кечирмәк имканларыны әсаслы сурәтдә чәтинләшдирир. Бурда белә бир чәһәти дә нәзәрә алмаг лазымдыр ки, бүтүн сивил дөвләтләрдә олдуғу кими, Азәрбајчан Республикасында да чинајәт-мүһакимә ичрааты тәгсирсизлик презумпсијасы принципи әсасында һәјата кечирилир. Бу исә о демәкдир ки, һәтта ән ағыр чинајәтдә иттиһам олунан шәхсин белә һәгигәтән һәммин чинајәти етмәси вә тәгсирли олмасы барәдә габагчадан ибтидаи истинтаг заманы гәти нәтичәјә кәлмәк олмаз. Әкәр беләдирсә тәкчә чинајетин ағырлығына көрә истинтагын кедишинә һеч бир манечилик төрәтмәјән мүттәһим барәсиндә чидди гәти-имкан тәдбиринин тәтбиг едилмәси дүзкүн олмазды. Одур ки, фикримизчә ән ағыр чинајәтдә иттиһам олунан шәхсә гаршы ән ағыр гәти-имкан тәдбиринин "бәсит" шәкилдә "формал проседура" кими тәтбиг едилмәси гејри нормал һалдыр.

Көстәриләнләрдән башга диссертасија ишиндә мүттәһим барәсиндә гәти-имкан тәдбиринин тәтбиг едилмәси заманы онун һүгуглары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси илә бағлы олан дијәр мәсәләләр дә изаһ едилмишдир. Бурја гәти-имкан тәдбиринин тәтбиг едилмәсинин давамијјәти; гәти-имкан тәдбиринин тәтбиг едилмәси барәдә мүттәһимин јахын адамларына хәбәр верилмәси кими мәсәләләр аиддир.

Мә'лум олдуғу кими, мүттәһимин һүгүтлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин едилмәси үзрә мүстәнтигин әсас вәзифәләриндән бири дә ибтидан истинтаг гуртардыгдан сонра мүттәһими ишин бүтүн материаллары илә таныш етмәкдән ибарәтдир. Бахмајараг ки, мүттәһимин иш үзрә материалларла таныш едилмәсинин техники чәһәтләриндән түтмуш, апарылмасы вә гуртармасы просесинә гәдәр едилмәли олан һәрәкәтләр ганунверичиликдә кифәјәт гәдәр низама салынмышдыр, бунунла белә тәрәфимиздән истинтаг материаллары өјрәниләркән бир сыра нөгсанлара јол верилдији мүәјјән олунмушдур. Бунлар әсасән ашағыдакылардан ибарәтдир: 1.Мүстәнтигин мүттәһими мүдафиәчинин иштиракы олмадан иш үзрә материалларла таныш олмаға вадар етмәси. 2.Ишин материаллары илә таныш олмаг үчүн мүттәһимә кифәјәт гәдәр вахт верилмәмәси. 3.Истинтагы баша чатдырылмыш чинајәт иши үзрә материалларын мүттәһимә там һәчмдә (бүтүнлүклә) тәгдим едилмәмәси. 4.Мүттәһим вә онун мүдафиәчисинин иш үзрә материалларла ајры-ајрылыгда таныш едилмәси. 5.Истинтаг баша чатдырылмаздан габаг иш үзрә материалларын мүттәһимә тәгдим едилмәси. 6.Иш үзрә материалларын мүттәһимә ганунун мүвафиг тәләбләринә чаваб вермәјән шәкилдә тәгдим едилмәси (материалларын тикилмиш вә нөмрәләнмиш шәкилдә верилмәмәси, ајры-ајры мәсәләләр барәдә протоколларын башдансовду, сәлигәсиз тәртиб едилмәси вә с.). Гејд олунан нөгсанларын тәчрүбәдә арадан галдырылмасы үчүн диссертант тәрәфиндән бир сыра конкрет тәдбирләр тәклиф олунмушдур.

Үчүнчү фәсил “Ајры-ајры истинтаг һәрәкәтләринин апарылмасы заманы мүттәһимин һүгүтлары вә гануни мәнәфејинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәси“ адланыр.

Бурада мүттәһимин диндирилмәси просесиндә онун һүгүтлары вә гануни мәнәфејинин тә'мин олунмасына аид мүстәнтигин вәзифәләринин әввәлчә үмуми, сонра исә конкрет мәсәләләри нәзәрдән кечирилмишдир. Бурада мүәллиф тәчрүбәдә раст кәлдији елә һалларла разылашмадығыны билдирир ки, барәсиндә иттиһамы е'лан етмәк үчүн кифәјәт гәдәр әсасларын олдуғу шәхсләр шаһид гисминдә диндирилир. Өјрәнилмиш

чинајет ишләринин тәхминән 10%-дә белә позунтулара јол верилмишдир. Белә вәзијјәт мүәллифин фикринчә, өз нөвбәсиндә шаһид гисминдә диндирилән һәмин шәхсин һүгүглари вә гануни мөнафејинә ујғун дејилдир.

Диссертасија да мүхтәлиф гүввәдә олан ганунверичилијин мүттәһимин диндирмәјә чағрылмасы, диндирмә јеринин мәгсәдә ујғун шәкилдә мүәјјән едилмәси вә бурада һәмин шәхсин һүгүглари вә гануни мөнафејинин тә’мин едилмәсинә даир кәстәришләрини әтрафлы тәһлил етмишдир. Бурада о, ганунун белә бир кәстәриши илә разы олмадығыны билдирир ки, мүстәнтиг диндирмәнин әввәлиндә мүттәһимдән она е’лан олунмуш иттиһам үзрә чинајәт тәрәтмәкдә өзүнү тәгсирли билиб-билмәмәсини сорушмамалыдыр. Бу мәсәләјә даир әдәбијјатда олан фикирләрә истинад етмәклә ишдә кәстәрилир ки, белә проседура (гајда) маһијјәтчә гануниләшдирилмиш репресијаларын тәтбиг едилмәсинә потенсиал имкан јарадыр. Дикәр тәрәфдән бу о демәкдир ки, мөһкәмәнин һөкмү олмадан тәгсирлилик һағгында мәсәлә һәлл едилмиш олур. Нөһәјәт белә гајда мүттәһимә чидди психоложи тәсир кәстәрилмәсинә дә сәбәб ола биләр. Нәтичә е’тибарилә белә һесаб едирик ки, мүттәһимин диндирилмәси онун өзүнү тәгсирли билиб-билмәмәси мәсәләсинин мүәјјән едилмәси илә дејил, ирәли сүрүлмүш иттиһамын маһијјәти үзрә ифадә вермәсинин тәклиф олунмасы илә башланмалыдыр.

Диссертасијада диндирмәнин кедиши заманы мүттәһимин јорғунлуғу, организмин психоложи еһтијатларынын ғыса мүддәт әрзиндә түкәнмәси кими һаллар нәзәрә алынмагла, диндирмәнин “вахт чәрчивәсинин” мүәјјән едилмәси зәрурәти әсасландырылмышдыр. Нәтичәдә мүәллиф белә һесаб едир ки, мүттәһимин диндирилмәси һәр саатдан бир 5-10 дәгигәлик фәсилә вермәклә, сутка әрзиндә 4 саатдан артыг вахтда апарылмамалыдыр.

Диссертасијанын бу фәслиндә бүтүнлүкдә истинтаг просесиндә, о чүмләдән диндирмә заманы мүстәнтиглә -мүттәһим арасында мұнагишәли вәзијјәт јаранмасы һаллары да изаһ олунмушдур. Бу мәсәләјә даир ајры-

ајры мўәллифләрин фикирләрини тәһлил едәрәк *диссертант белә бир нәтижәгә кәлимишдир ки, өзүјүндә истинтагын вә мўттәһимин* марағлары бир-биринә там зидд кәлдији һалларда мўстәнтиг вә мўттәһимин арасында мўнағишәли ситуасияларын јаранмасыны инкар етмәк чәтинди. Мәһз буна кәрә дә, гүввәдә олан ганунверичиликдә мўттәһим барәсиндә тәтбиг олуна билән процессуал мөчбуријјәт тәдбирләринин бүтөв бир комплекси, о чүмлөдән гәти-имкан тәдбирләринин тәтбиг едилмәси нәзәрдә тутулур. Беләликлә, мәһз мўстәнтиг вә мўттәһим арасында јаранан мўнағишәли ситуасияларын мөвчудлуғу, мўттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә’мин едилмәсинә јөнәлдилмиш процессуал тә’минатлар системинин јарадылмасыны зәрури едир.

Даһа сонра мўәллиф диндирмәнин мўхтәлиф тәдгигатчылары тәрәфиндән тәклиф олуан конкрет тактики үсуллары тәһлил едәрәк, онларын ганун вә әхлаг нормаларынын тәләбләринә ујғун олмасыны әсас шәрт кими өн плана чәкир вә бурада мўттәһимин психикасынын позулмасына сәбәб ола билән һәрәкәтләрин апарылмасыны дүзкүн һесаб етмир. Мўәллифин фикринчә, сон заманлар даһа кениш сурәтдә тәклиф олуан мўттәһимләрин биоритмләриндән истифадә етмәклә, онлардан етирафлар алмағ үчүн тәтбиг олуан методика вә бир сыра тактики үсуллар мөгсәдәүјғун һесаб едилмәмәлидир.

Диссертасияда һәмчинин ахтарыш апарылмасы заманы мўттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин тә’мин едилмәси мәсәләләри дә арашдырылтымышдыр. Бурада әсас диггәт ахтарыш заманы мўттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинин позулмасына сәбәб олан мўстәнтиг тәрәфиндән јол верилән нөгсанлара јөнәлдилмишдир. Белә нөгсанлардан бири дә ондан ибарәтдир ки, бир сыра һалларда мўстәнтигләр вә ја әмәлијјат ишчиләри ахтарышы дикәр, даһа аз чидди процессуал режимә малик олан истинтаг һәрәкәтләри илә, илк нөвбәдә исә һадисә јеринә бахышла әвәз едилләр. Бу исә өз нөвбәсиндә мўттәһимин һүгуғлары вә гануни мәнәфејинә ујғун дејилдир.

Ахтарыш истинтаг һәрәкәтини низама салан процессуал нормаларын мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфежинин тә'мин едилмәсинә ујгун кәлмәси әсас шәртләрдән биридир. Бунунла әлагәдар олараг, мүәллиф тәклиф едир ки, ахтарышын тә'хирә салынмадан вә прокурорун санксиясы олмадан апарылмасы әсасларынын дәгиг сижәһысы ганунда кәстәрилмәлидир. Чүнки ганунда бу әсасларын конкрет олараг мүәјјән едилмәмәси тәчрүбәдә ахтарыш апарылмасы заманы мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфежинин позулмасына бир нөв шәраит жарадыр вә әдәбијјатда мүхтәлиф фикирләрин ортаја чыхмасына сәбәб олур.

Диссертасијада мүәллиф ајры-ајры истинтаг һәрәкәтләринин апарылмасындан һал шаһидләринин иштиракы институтунун ләғв едилмәси һаггында олан фикирләрлә разылашмајараг кәстәрир ки, чинајәт мүһакимә ичраатында һал шаһидләринин иштиракы мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфежинин тә'мин едилмәсинин әсас тә'минатларындан биридир (бејнәлхалг истинтаг тәчрүбәси дә буну тәсдиг едир).

Даһа сонра диссертасијанын бу фәслиндә танынма үчүн тәгдим етмә заманы мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфежинин мүстәнтиг тәрәфиндән тә'мин едилмәси мәсәләләри тәһлил олунур. Истинтаг тәчрүбәси кәстәрир ки, танынма үчүн тәгдим етмә заманы мүттәһимин һүгүглари вә гануни мәнәфежинин тә'мин едилмәсиндә јол верилән нөгсанларын әсас һиссәси, һәмин һәрәкәтә һазырлығын дүзкүн апарылмамасы илә әлагәдардыр. Бу чүр позунтулара ашағыдакылар аиддир: 1.Сахта “оператив“ танынманын апарылмасы—бурада мүстәнтиг, јахуд әмәлијјат ишчиси әввәлчәдән кизли бир јердән мүттәһими зәрәрчәкән шәхсә вә ја шаһидә (таныјачаг шәхсә) кәстәрир вә әкәр онлар мүттәһими танысалар ганунла мүәјјән едилмиш гәјдада танынма үчүн тәгдим етмә апарырлар. 2. Диндирилән зәрәрчәкән шәхс мүттәһимин фәргләндиричи әләмәт вә нишанәләрини кәстәрә билмәдији һалда, танынма үчүн тәгдим етмәнин апарылмасы. 3. Мүттәһими “чанлы“ шәкилдә тәгдим етмәк мүмкүн олдуғу һалда танынма үчүн тәгдим етмәнин фотошәкил үзрә апарылмасы.

Көстөрилөн нөгсанлары арадан галдырмаг үчүн мүәллиф тәрәфиндән Азәрбајчан Республикасынын Чинајәт-процессуал ганунверичилијинә бир сыра әлавәләр вә дәјишикликләр едилмәсинә даир тәклифләр ирәли сүрүлмүшдүр.

Диссертасијанын әсас мүддәалары ашағыдакы ишләрдә дәрч олунамүшдүр:

1. Чинајәт ишләри үзрә ичрааты истисна едөн һаллар һаггында “Дәвләт вә һүгүг“ журналы, II бурахылыш, Бақы, 1994. (проф. Ч.Һ.Мөвсүмовла бирликдә)

2. Мүттәһимин субјектив процессуал һүгүгларынын тәснифаты һаггында М.Ә.Рәсулзадә адына Бақы Дәвләт Университети Аспирантларынын вә кәнч тәдгигатчыларынын елми конфрансынын материаллары, тезисләр. 25-26 апрел, Бақы, 1995.

3. Мүстәнтиг тәрәфиндән мүттәһимин һүгүглары вә гануни мәнәфејинин тә’мин едилмәсинин процессуал формалары. Аспирантларын вә кәнч тәдгигатчыларын елми конфрансынын материаллары, Тезисләр. Бақы, мај, 1998.

4. Мүттәһимин һүгүглары вә гануни мәнәфејинин тә’мин едилмәсинин бә’зи мәсәләләри. Аспирантларын вә кәнч тәдгигатчыларын елми конфрансынын материаллары, Тезисләр, Бақы, мај 1998.

5. Процессуальный статус обвиняемого и направления его совершения. Кәнч тәдгигатчыларын әсәрләри, Мәчмүә. Бақы, 1998.

6. Мүстәнтиг тәрәфиндән иттиһамы е’лан етмә заманы мүттәһимин һүгүглары вә гануни мәнәфејинин тә’мин едилмәси. “Ганун“ журналы, 9(49), 1998.

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ СЛЕДОВАТЕЛЕМ ПРАВ И ЗАКОННЫХ
ИНТЕРЕСОВ ОБВИНЯЕМОГО В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Р Е З Ю М Е

Диссертация представляет собой первое монографическое исследование обеспечения следователем прав и законных интересов обвиняемого на предварительном следствии.

Работа состоит из введения, трех глав, заключения и библиографии.

Во введении обосновывается актуальность темы, определяются цели и задачи, предмет и объект исследования и т.д.

Первая глава - "Обеспечение следователем прав и законных интересов обвиняемого как одной из функций следственной деятельности", состоит из трех параграфов, в которой обосновывается полифункциональный характер следственной деятельности, критикуются разные точки зрения об основных функциях следователя. Автор приходит к выводу, что в системе следственной деятельности основной функцией следователя является полное и объективное исследование всех обстоятельств дела. Далее автор анализирует процессуальный статус обвиняемого и пути его совершенствования, формы обеспечения следователем прав и законных интересов обвиняемого:

Во второй главе "Обеспечения следователем прав и законных интересов обвиняемого в следственной деятельности" на основе теоретических и практических материалов автор раскрывает следующие вопросы: обеспечение прав и законных интересов обвиняемого при приглашении и участии защитника на предварительном следствии; обеспечение прав и законных интересов обвиняемого при предъявлении обвинения, обеспечение прав и законных интересов обвиняемого при избрании меры пресече-

ния; обеспечение прав и законных интересов обвиняемого при ознакомлении с материалами дела.

Третья глава диссертации - "Обеспечение следователем прав и законных интересов обвиняемого при выполнении отдельных следственных действий", рассматривает вопросы обеспечения прав и законных интересов обвиняемого при производстве допроса; обеспечения прав и законных интересов обвиняемого при производстве обыска; обеспечения прав и законных интересов обвиняемого при производстве опознания.

В диссертации выдвигается ряд конкретных рекомендаций и предложений по успешному осуществлению обязанностей следователя по обеспечению прав и законных интересов обвиняемого.

**Providing of interrogators with law and legal interests of defendant in the
criminal trial in azerbaijan republic**

S U M M A R Y

Our thesis is considered to be the first monographical research dealing with the providing of interrogators in law and the legal interests of the defendant on the preliminary investigations.

The thesis is consisted of an introduction, three chapters, a conclusion and the list of literature. In the introduction the actuality of the work is based, the aim and the task the subject and the object of the research have been determined as well.

The 1st chapter going under the name of "The providing of law and the legal interests of the defendant by the interrogators should be estimated as one of the main functions of the investigatory activity which is consisted of three paragraphs. In this chapter one can see the multifunctional character of the investigatory activity, different view-points were criticized on the main functions of the interrogators and got the following conclusion, which can be considered to be one of the main functions of the interrogator is a full and the objective research of all the circumstances of an affair. Afterwards the author analyses judicial status of the defendant and its direction for the perfection, the forms of providing of law and the legal interests of the defendant by the interrogators.

In the 2nd chapter, which is called - "Providing of law and legal interests of the defendant by the interrogators with in the interrogatory activity" on the basis of the theoretical and the practical materials the author reveals the following questions: providing of law and the legal interests of the defendant in the presence of inviting and taking part of the defender in the preliminary investigations; providing of law and legal interests of the defendant in case of accusation; providing of law and legal interests of the defendant in choosing of

measures of suppression, providing of law and legal interests of the defendant as a result of getting acquaintances with the materials of the affair.

The 3rd chapter of the thesis called "Providing of law and legal interests of the defendant by the interrogators in performing of some interrogatory acts" such as: providing of law and legal interests of the defendant in the process of interrogation; providing of law and legal interests of the defendant in the process of search; providing of law and the legal interests of the defendant in the process of identification.

In our thesis we reveal out a number of concrete recommendations and suggestions for a successful realization of duties of the interrogators on providing of law and legal interests of the defendant.

Чапа имзаланмышдыр 3.09.99

Сајы 100. Сиф 19.

М.Ә.Рәсулзаде адына Бақы Университети нәшријјаты

Үнван: Бақы, 3.Хәлилов күчәси, 23.